

Rörelsejurister

*Vägen mot en samhällsförändrande juridik
– om makt, civilsamhälle och behovet av nya jurister*

RAMI AL-KHAMISI

RÖRELSEJURISTER

vägen mot en samhällsförändrande juridik

– om makt, civilsamhälle och behovet av nya jurister

Arena idé

Stockholm 2015

© Arena idé och Rami Al-Khamisi

Rapporten kan laddas ner från www.arenaide.se/rapporter



FÖRFATTARPRESANTATION

Rami Al-Khamisi är uppväxt i förorten Husby. Juridikstudent på Stockholms Universitet och en av grundarna för den urbana rättviserörelsen Megafonen. Rami har sedan 2008 haft en framträdande roll i de sociala rörelserna i miljonprogrammen och arbetat med gräsrotsorganisering, demokratiutveckling och opinionsbildning.

INNEHÅLL

Förord	5
Inledning	6
<i>Rättvisan som en fasad</i>	6
<i>Behovet av samhällsengagerade jurister</i>	7
<i>Disposition</i>	7
1: En personlig resa genom juridiken	9
<i>Juristernas legitimering av en bristande demokrati</i>	9
<i>Förortsrevolter som svar på segregationen</i>	10
<i>Olikt inför lagen när rätten väljer att blunda</i>	11
<i>När folkbildning upplevs som ett hot</i>	12
<i>Svenska myndigheters motstånd</i>	13
2: USA – kunskapsinhämtning och inspiration för civilsamhället	14
<i>Law4blacklives – konferens engagerar jurister i rörelsen</i>	15
<i>Den svarta medborgarrättsrörelsen – då och nu</i>	15
<i>Intervjuer med amerikanska rörelsejurister</i>	18
3: Rörelsejurister för social rättvisa	24
<i>Rörelsejuristens 10 principer</i>	
4: Juristprogrammets belöning av den okritiska och min framtida relation med juridiken	30
<i>Vägen mot en samhällsförändrande juridik</i>	32
<i>Rörelsejuristens inställning – tio principer</i>	33
<i>Rörelsejuristens praktik – tio strategier</i>	33

FÖRORD

DESSA ORD SKRIVS en mörk decemberkväll 2015. Juridikstudierna har lagts undan ännu en gång för att handskas med den mörka verkligheten. Under den period som jag skrivit denna rapport har det hänt en del i Sverige. Händelser som på några månader förändrat vårt land och oss människor. Medan jag skrivit om demokratin har de högerextrema krafterna fortsatt växa i både parlament och på våra gator. Medan jag lyft fram behovet av en rättvisare politik fortsätter Europa och Sverige att bygga högre murar för människor på flykt. Medan jag poängterat statens skyldighet att skydda människor har flera flyktingboenden bränts upp och rasistiska mord skördat sina unga offer. Medan jag påtalat rättssystemets brister, fortsätter de rasistiska hatbrotten och terrorbrotten att skrämja samhället och dess minoriteter. Medan jag skrikit efter en jämlikare resursfördelning, har fattigdomen och segregationen växt i våra städer. Medan jag försöker finna styrka vet jag att civilsamhället har mycket arbete kvar att göra. Medan jag försöker visionera en annan verklighet vet jag att Europa går mot skrämmande tider.

Det måste erkännas att känslorna av uppgivenhet och maktlöshet gjort sig påmind under hela arbetets gång. Men likt tidigare år är jag så illa tvungen att tränga undan dessa destruktiva känslor. Det finns inget val. Passivitet och rädsla är inga alternativ för mig, för oss som måste hantera denna verklighet i dessa tider. Vi har en skyldighet att utifrån våra förutsättningar - organisera oss och kämpa för ett bättre och rättvisare samhälle. För vår existens idag och för nästkommande generationer.

I rapporten delar jag med mig av sådana tankar och erfarenheter som jag personligen önskar att jag hade kunnat ta del av för flera år sedan. I min ungdom. Som juridikstudent. Som organisatör. För att stärkas och inspireras. För att få kunskap och rätt verktyg. För att pressa tillbaka de sociala orättvisorna som länge sköljt över oss. Men rapporten skrivs nu. Inte en dag för tidigt. Behovet av att agera och göra motstånd är större än någonsin. Men också för att våga bygga nytt.

Jag vill rikta ett stort tack till alla personer som möjliggjort detta arbete. Jag tillägnar min största kärlek till mina närmaste vänner, familj, forskare, Megafonen och Arena Idè som stöttat och gett mig ovärderliga råd genom denna resa.

INLEDNING

Rättvisan som en fasad

”Där stod vi, tre vänner en regnig lördagskväll på Drottninggatan, stirrande på varandra med tomma blickar. Vi var 19 år och hade bestämt oss för att uppleva Stockholms uteliv för första gången. Men det närmaste vi kom den pulserande klubbmusiken var krogkön. Den två meter långa, flintskalliga vakten hade nekat oss inträde på nattklubben Claras. Varför visste vi inte. Den gästlista han refererade till existerade inte för någon annan i kön. Ingen av oss hade druckit en droppe alkohol och vi var inte sämre klädda än någon annan. Samma kväll insisterade jag på att vi skulle göra en polisanmälan, vilket mina vänner avfärdade rätt snabbt och skrattade åt. Men jag vann striden och vi anmälde händelsen till de förbipasserande poliserna. Dagen efter, på fotbollsträningen i Husby, berättade vi vad som hänt för de äldre i laget, som också gapskrattade åt oss. Inte för att vi nekades utan över vårt agerande att polisanmäla det. Deras råd var att vi skulle släppa det, börja vänja oss, och inte ta det personligt. Det jag såg som en upprättelse var så långt ifrån mina vänners verklighet att det blev ett dåligt skämt. Några veckor senare var förundersökningen nedlagd och händelsen inget brott.”

DET KANSKE VAR NAIVT att hoppas på att diskrimineringsförbudet skulle efterlevas. Men efteråt visste jag inte vad som var värst. Väktarens förnedring eller omgivningens blinda acceptans av att sådana som vi kunde diskrimineras utan att vi kunde göra något åt det. Vad säger det om vårt människovärde, och framför allt om vår tilltro till det svenska rättssystemet när människor som drabbas av rasism inte ser rättssystemet som en instans för rättvisa?

Detta kan ses som en enskild händelse men för mig blev detta symbolen för ett Sverige. Som lärde ut antidiskriminering och lika värde, men där vardagen var en annan. Det blev allt tydligare för mig att normaliseringen av rasismen hade exkluderat fler än bara några festsugna ungdomar. Omgivningens berättelser om rasismen blev fler och samma mönster återkom hos arbetsgivare, myndighetspersoner, hyresvärdar och poliser. Kvar fanns en passivitet hos de drabbade. Man vände sig inte till rättssystemet som verkade likgiltigt i sin hantering av diskrimineringen i samhället.

Efter att ha växt upp i ett segregerat Sverige och arbetat med frågor om social inkludering, gräsrotsorganisering och demokratiutveckling upplevde jag att denna exkludering och förnedring fick förödande konsekvenser för både enskilda människor och för samhället. Utifrån min roll i de sociala rörelserna i de svenska miljonprogrammen och erfarenheterna som juridikstudent ökade min insikt om behovet av juridiska kunskaper som en samhällsförändrande strategi. Frågan är vilken roll juridiken kan och vill spela för att utmana den rasism, de sociala orättvisor och den maktlöshet som finns – både som ett rättsligt verktyg och som en del av ett större kollektivt arbete.

I dag lever de flesta jurister statusfyllt och privilegierat. Men är

detta juristens högsta ambitioner och den bild vi vill fortsätta upprätthålla? Vilka värderingar vill vi som jurister slå vakt om och vilka skyldigheter har vi mot samhället? Frågorna är relevanta för den yrkesgrupp som arbetar närmast den offentliga makten, som är med och styr samhället på alla nivåer. Vi måste vara självkritiska och ta ansvar för vår egen roll. Vi måste börja fråga oss varför det inte finns ett större intresse hos den breda juristkåren för att engagera sig i sociala frågor.

Behovet av samhällsengagerade jurister

Rapporten synliggör behovet av en socialt engagerad och samhällskritisk juridik. Det vill säga en juridik som fungerar som ett verktyg för social rättvisa. Det är viktigt att undersöka vilka förutsättningar och existerande erfarenheter en sådan juridik skulle kunna bygga på. USA har i detta avseende varit ett föregångsland med erfarenheter som förs vidare genom ett samtida kritiskt juridiskt arbete förankrat i civilsamhället. Rapporten lyfter fram hur juridiken används i USA för att stärka utsatta människors situation, ge stöd åt sociala rörelser och utmana rådande samhällsstrukturer. Min ambition är att inspirera till en större medvetenhet bland svenska jurister och civilsamhället för hur juridiken kan användas för att uppnå social rättvisa och ökat medborgarinflytande. Med dessa perspektiv på juristyrket hoppas jag att rapporten förmår jurister att ta en mer aktiv roll i civilsamhället. Rapporten är inte uttömmande. Den är ett bidrag till samtal mellan jurister, civilsamhälle, forskare, studenter och andra som ser behovet av nya strategier och metoder för att möta aktuella och framtida utmaningar.

I texten används begreppet juridik synonymt med rätten för att det är den definition som förstås av allmänheten. Rörelsejurister är en annan term som introduceras, vilken beskriver juristens arbetsätt och interaktion med civilsamhället i syfte att arbeta för en förändring och utveckling av samhället. Gräsrotsorganisering är organisering som bedrivs av människor ett visst bostadsområde.

Disposition

Kapitel 1 är en berättelse om Sverige och de erfarenheter och kunskaper som lett mig till insikten om att ett nytt juridiskt arbete behövs. Den utgår från min uppväxt i Sveriges miljonprogram, gräsrotsorganisering och studierna vid juridiska institutionen. Kapitel 2: erbjuder en redogörelse för resan till USA och de kunskaper och insikter jag fick från mina möten med amerikanska jurister och medborgarrättsorganisationer. Kapitel 3: introducerar rörelsejuridiken och landar i en konkret redovisning av vad en sådan juridik kan bygga på. Kapitel 4 sammanfattar slutligen diskussionen och mina tankar inför framtiden.

Det är viktigt att uppmärksamma läsaren på att rapporten inte gör anspråk på att vara vetenskaplig, utan baseras på mina egna erfarenheter och iakttagelser av samhället. Det är en normkritisk skildring av juridiken och texten är rättspolitisk, då den inte gör någon större åtskillnad mellan juridik och politik såsom det typiskt förväntas av svenska jurister, särskilt av en juriststudent. Rapporten utgår från

insikten att juridiken är högst politiserad, då den skapas, tillämpas och påverkar oss alla. Denna politiska blick och skildring av juridiken bottnar i personliga erfarenheter och berättelser och i mina samtal med människor vars verklighet oftast glöms bort. ●

Miljöbild på höghusen i Husby



1: EN PERSONLIG RESA IGENOM JURIDIKEN

SEDAN TONÅREN HAR DET FUNNITS ett praktiskt behov av juridiska kunskaper hemma, som inte alltid funnits där eller hos den närmaste omgivningen. Med tiden ökade min medvetenhet om juridikens betydelse och den makt människor som kände till samhällets lagar besatt och utnyttjade för att tillvarata sina rättigheter.

Redan som ung fick jag på grund av föräldrarnas bristande språkkunskaper och insikter om hur myndigheterna fungerade föra deras talan och göra deras röster hörda i samtal med myndigheterna. Med min hjälp fick mamma ut de två månaders lön hon hade rätt till efter att hon blivit uppsagd. Pappa fick ut sin sjukersättning från Försäkringskassan.

Det hände också att jag kallades in av släkt och vänner för att ringa Migrationsverk, hyresvärd eller någon arbetsgivare. Även om språket är en förutsättning för att kunna kommunicera var det inte hela förklaringen till varför dessa personer kände sig illa behandlade. Oftast kände de sig förödmjukade och överkörda genom byråkratin och bristen på kunskap om deras rättigheter.

Det som började som familjerådgivning utvecklades till en större förståelse för hur juridiken kunde användas för att hjälpa andra människor att tillvarata sina rättigheter. Det blev tydligare att den svenska byråkratin och bristerna i demokratin och rättsystemet försvårade många människors liv. De enskilda fallen jag hjälpt mina föräldrar med upptäckte jag även hos andra föräldrar i området. När välfärdssystemet drog sig tillbaka från förorten kännetecknades lösningarna på de sociala problemen i dessa områden oftast av polis-ära åtgärder.

Allt fler kritiska frågor om samhället fyllde mina tankar i de sena tonåren. Samtidigt avundades jag de jurister som hade kunskapen att hantera de problem vi stötte på, vare sig det gällde byråkratiska socialsekreterare eller poliser som visiterade oss utan anledning.

Erfarenheterna som följde ökade min vilja att studera juridik. Samhällets honnörsord som demokrati, mänskliga rättigheter, jämlikhet och icke-diskriminering visade sig betydelselösa i det verkliga livet. Begreppen användes medan orättvisa politiska beslut rättfärdigades till nackdel för de människor och bostadsområden som inte kunde påverka sin verklighet.

Juristernas legitimering av en bristande demokrati

När beslutsfattarna inte inkluderade de boendes röster och behovet av en social upprustning i Husby, blev manifestationer och folkliga protester i stället de medel som användes när nedläggningarna av det offentliga



Även om språket är en förutsättning för att kunna kommunicera var det inte hela förklaringen till varför dessa personer kände sig illa behandlade.

tog fart. Ändå verkade inget hindra landstinget från att lägga ner vårdcentralen 2011, Svenska Bostäder från att flytta medborgarhuset året efter, eller kommunen från att lägga ner den lokala skolan.

När Järvalyftet inleddes 2007, fick hyresgästerna på Trondheimsgatan information om att de hade några veckor på sig att hitta ett nytt boende. Därmed gick startskottet för en folklig missnöjeskampanj. Men trots den breda gräsrotsorganiseringen verkade de boende köras över. Lokalt fanns det låg kunskap om de demokratiska processerna som garanterades i lagen. Möjligheten att sätta sig emot besluten i tidigare faser försvårades genom bristen på information och kunskaper i överklagandeprocesser. Dessa kunskaper hade dock de jurister som verkade på beslutsfattarnas sida.

Maktlösheten och uppgivenheten bland människor lokalt tycktes öka. Känslan över att det inte gick att påverka. Vare sig den ökade rasismen, den sociala utsattheten eller den egna situationen. Det gjorde att man kom att ifrågasätta samhället, demokratins och rättssystemets legitimitet.

Förortsrevolter som svar på segregationen

I maj 2013 skakades Sverige av en revolt. En av de största i landets moderna historia. Den tändande gnistan var när polisen sköt ihjäl en 69-årig man vid ett ingripande i Husby. Det dramatiska händelseförloppet kan inte enbart förklaras av dödsskjutningen, men det blev startpunkten. Bakgrunden är bland annat att en allt mer spänd relation mellan polis och förortens unga hade växt fram under en längre tid. Den bygger på ökad repression mot underprivilegierade områden i en hårt segregerad stad. Men låt oss ändå starta med hur polisen hanterade situationen. Det utgör ett viktigt exempel på hur en oansvarig myndighetsutövning bidrar till att öka misstron och skapa frustration bland medborgare.

Efter dödsskjutningen gick polisen ut med information som visade sig vara falsk. Personen hade avlidit av sina skador inne i lägenheten och inte på sjukhuset. Efter att vittnen på plats uppmärksammade detta genom egna bilder, bad polisen om ursäkt och tog tillbaka uppgifterna de gått ut med initialt. Men människor lokalt kände igen mönstret med att det oftast är polisens version som först rapporteras i medier, vilket blir en "objektiv" sanning för den okritiska allmänheten.

Som lokal aktör med flera års erfarenheter av sociala frågor ville Megafonen förklara de starka reaktionerna. Fokus var den ökade fattigdomen, den destruktiva miljö som många unga växer upp i, polisens ökade närvaro i området och bristen på sociala åtgärder. Genom fredliga medel, en demonstration på torget och en presskonferens gav Megafonen ett annat perspektiv på vad som hänt. Man ställde krav på en oberoende utredning då det funnits lokala erfarenheter av att polisens egna utredningar inte leder till fällande domar.

Att Megafonen ville förklara och kanalisera den lokala frustrationen i en konstruktiv riktning betraktades med misstro och brist på förståelse inom polisen och bland tongivande medier och politiker. En lokal röst som tar tolkningsföreträde är något som sällan sker när det brinner

i förorten. Även om det fanns enstaka journalister och politiker som förstod situationen var det desto fler som fortsatte att blunda. För de personer som utgick från den förenklande bilden av våldsbenägna ”ligister” blev Megafonen ett perfekt byte.

Att påtala bristerna hos den svenska polisen och tala om polisvåld är enligt mig bland det svåraste man kan göra i Sverige. Särskilt när kritiken kommer från de som bor i förorten. Polisens självbild och majoritetssamhällets syn på polisen ger inget utrymme för kritik. Under den pågående debatten om Husby var det också tyst från juristkåren. Ingen som tog på sig ansvaret att problematisera polisens agerande utifrån ett rättsligt perspektiv. Ingen förklarade nödvärnsrätten (och dess begränsningar), polisens tvångsmedel eller deras ökade närvaro i förorterna. Ingen talade om rimligheten av att poliskåren granskar sig själva. Den enda juristen som hördes var åklagaren som valde att inte väcka åtal. Och ingen blev överraskad.

Olikt inför lagen när rätten väljer att blunda

Genom åren har jag själv fått uppleva, och framför allt tagit del av berättelser, godtyckliga polisingripanden, övervåld och polisens ”slumpmässiga” kontroller och visiteringar av icke-vita personer. I brist på juridiska kunskaper om vad polisen får göra, har flera personer återgett att de känt sig särskilt utpekade och förödmjukade av polisens agerande. Oavsett om gripanden är befogade eller inte anser jag att polisageranden som inte är värdiga kan bidra till att underblåsa människors ilska och hat.

För en tid sedan återgav en vän med kriminellt förflutet att polisen genom åren ansträngt sig för att förödmjuka honom, genom husrannsakan inför familjen, eller då de letat efter droger i rumpan. Han var ändå tillräckligt medveten om polisens funktion, och om inbrott inträffar i mammans bostad skulle han inte tveka att ringa dem.

Demonstration för social rättvisa i Stockholms förort



Men han poängterade också att det måste finnas rimliga gränser för vad en person kan tåla avseende polisiär maktutövning.

Begrepp som konsekvenser och upprättelse återkommer ofta i mina samtal med personer som beskriver sina erfarenheter med polisen. Jag upplever en återkommande berättelse i förorten om att samhället blundar för godtyckliga polisingripanden. Att rättssystemet låter poliser komma undan för enkelt och undviker att markera när de begår fel. På samma sätt som vår anmälan mot krogdiskrimineringen uppfattades som ett skämt av vännerna blir ett försök till upprättelse genom en anmälan mot en felaktigt agerande polis ett ännu större skämt.

Icke-vita människors erfarenheter av diskriminering i rättssystemet blir sällan nyheter eller erkända som sanningar av samhället. I stället blir konsekvensen av en blind tillit till poliskåren att de utsattas berättelser om polisvåld och rasism ignoreras. När samhällets avståndstagande mot felaktiga polisingripanden lyser med sin frånvaro skapas en ännu större maktlöshet hos människor som känner att upprättelse inte sker genom samhällets rättsapparat. Maktlösheten blir i dessa fall större när det inte heller finns organisationer i civilsamhället eller andra kontrollinstanser som på allvar förmår företräda ens röst genom rättssystemet. I stället tillåts frustrationen att växa mot bakgrund av den orättfärdiga behandlingen man utsatts för.

När folkbildning upplevs som ett hot

Som ett sätt att stärka vänner och personer som haft dåliga erfarenheter av polisen har jag genom åren utnyttjat möjligheten att hålla juridiska föredrag. Folkbildningen har varit mitt sätt att försöka överbrygga det stora glappet mellan rättssystemet och medborgarna. Oftast har det varit kunskaper i grundläggande straffrätt och tvångsmedel som efterfrågats. Men samtidigt som jag har märkt att denna rättighetsbildning varit viktig för deltagarna, vet jag att arrangemangen inte alltid uppfattats positivt av svenska myndigheter.

Vid ett tillfälle höll jag föredrag för Rädda Barnens killverksamhet i Rinkeby. På väg dit fick jag höra att det fanns en stor oro hos stadsdelsförvaltningen att de juridiska kunskaperna kunde ”uppvigla” ungdomarna till att begå fler brott. Det förvånade mig, för hur kan kunskap i vad lagar uttrycker vara dåligt för människor? Vill man censurera? Efter föredraget, då ungdomarna ställt flera intressanta frågor, kom personal fram och berättade hur uppskattat föredraget varit. Deras oro var som bortblåst. Att folkbildning skulle misstänkas vara uppviglande visar ändå den skepsis som finns mot att människor ska känna till sina rättigheter.

Något år innan satt jag på möte med den lokala polisen som tidningen *Norra sidan* bjudit in till. Samtalet kretsade kring polisens relation till ungdomar. Då polisen ansåg att vi skulle vara konstruktiva, förslög jag att det vore viktigt för ungdomarnas självkänsla och trygghet om de fick veta vad polisen fick och inte fick göra. Kanske kunde vi anordna ett föredrag tillsammans? Polisen ansåg att förslaget var dumt. Kanske var det naivt att föreslå att polisen ska medverka och dela med

sig av sådan kunskap, men jag tror på allvar att båda parter hade gått stärkta från ett sådant möte.

Svenska myndigheters motstånd

Vid flera tillfällen har jag tvingats att fundera på varför svenska myndigheter visat ett sådant motstånd mot aktörer i civilsamhället som kritiserat brister och fört fram alternativa perspektiv. Varför finns det inte en större aktivism och en juristkår som kämpar på de utsattas sida? Kanske återfinns svaren i de omständigheter som format samhällets syn på den svenska staten, vilken är att människor förväntar sig att staten ska ”ställa allt till rätta”.

Min uppfattning är att den svenska självbilden om den välvilliga staten har gjort att Sverige internationellt intagit en roll som ett världssamvete. Man kritiserar förtryck i andra länder men blundar för vad som sker på hemmaplan. Denna förnekelse försvårar den nödvändiga självrannsakan vi behöver när det gäller att förhindra kränkningar av mänskliga rättigheter i Sverige.

Avsaknaden av en aktivistisk tradition kan inte bara förklaras av en folklig naiv tro på att staten ska lösa allt åt oss. Civilsamhället har försvagats som ett resultat av att de svenska rörelseorganisationerna som historiskt representerat svaga gruppers intressen de senaste decennierna inte förmått förnya sig för att organisera de grupper som är i störst behov av deras insatser. Dessa har lämnat ett stort gap efter sig i de svenska miljonprogrammen. Att dessa medlemsorganisationer inte varit legitima, lokalt närvarande eller representativa för det nya Sverige är ett nederlag för civilsamhället. ●



Juridisk folkbildning i Husby



Patrullerande poliser maj 2013

2: USA – KUNSKAPSINHÄMTNING OCH INSPIRATION FÖR CIVILSAMHÄLLET

HISTORIEN, LIKSOM VÅR SAMTID, visar en mångfald av platser runt om i världen, där fattigdomen och rasismen har normaliserat resurssvaga samhällsgruppers omänskliga livssituation. Där segregation och repression mot svaga grupper legitimerats genom lagar och rättssystem. I denna misär har det också funnits jurister som organiserat sig både politiskt och juridiskt för att bekämpa orättvisorna.

Efter några månaders planerande bestämmer jag mig för att åka till USA. Jag lämnar ett regnigt sommarväder i Sverige för att tillbringa resterande delen av sommaren 2015 i New York. Jag åker till ett USA som jag sedan barnsben haft blandade känslor inför. Ett land där slaveri och dess följder är ett fortfarande levande historiskt arv, och där rasism, segregation och våld mot de mest utsatta utgör en del av nutidens verklighet. Men det är också ett land vars sociala rörelser genom åren inspirerat mig, genom dess medborgarrättsrörelser, inom vilka jurister haft en viktig roll för grupperns organisering.

Trots att vi ofta läser om polisvåldet och revolterna i USA, får vi sällan veta något om vilka krafter i civilsamhället som organiserar sig och utgör en folklig rörelse i kampen mot orättvisor. Under vistelsen träffar jag medborgarrättsorganisationer och lokala gräsrotsrörelser som utvecklat rättsliga och politiska strategier för ökat medborgarinflytande, människors rättigheter och lika möjligheter och en rättvisare resursfördelning i de fattigare stadsdelarna. Men också mot rasism, gentrifiering och polisvåld. Under dessa möten diskuterar vi deras inställning till juridiken, deras förändringsarbete och deras roll som jurister.

Blacklivesmatters-demonstration i New York mot rasism och polisvåld



Det stämmer att USA:s historia skiljer sig från Sveriges, där även välfärds- och rättssystemen ger människor olika förutsättningar. Men det går knappast att förneka att social uteslutning, rasism och växande sociala klyftor är en verklighet i Sverige. Det är i detta sammanhang en samhällsengagerad juridik har en relevans i arbetet för ett mer rättvist Sverige.

Law4blacklives – konferens engagerar jurister i rörelsen

– En jurist är inte mer än ett ideologiskt verktyg för att uppnå rättvisa för den svarta befolkningen. Det är inte bara genom jurister och domstol vi vinner denna frihet, det är genom folk, ute på gatorna, som kräver och har metoderna att utmana strukturerna.

Orden kommer från medborgarrättsjuristen Ajamu Baraka. Talet är från Harlem i juli 2015 där landets mest progressiva afroamerikanska jurister och organisationer samlats. Michael Brown, Trayvon Martin och senast Sandra Bland som i somras blev ytterligare ett dödsoffer för polisvåldet i USA, samt de efterföljande protesterna i Ferguson och Baltimore, satte ännu en gång ljuset på rasismen i landet. Svaret på polisvåldet blev formandet en ny nationell rörelse bland landets afroamerikaner.

Under juli månad anordnas konferensen – Law4blacklives – som en del av rörelsen Blacklivesmatter. En av landets största medborgarrättsorganisationer, Center for Constitutional Rights, anordnade konferensen. 800 progressiva gräsrotsorganisationer, jurister, aktivister och forskare var inbjudna.

Under två dagar diskuterades behovet av ett ökat juridiskt arbete för att stärka rörelsen och den lokala organiseringen i de afroamerikanska stadsdelarna. Seminarier och paneldiskussioner anordnades i syfte att bilda både jurister, aktivister och studenter för hur de kan ta en aktiva roll i civilsamhället, och vilka nya strategier, samarbeten och metoder som behöver utvecklas för att angripa den utbredda rasismen, polisvåldet och exkluderingen av den afroamerikanska befolkningen.

Den svarta medborgarrättsrörelsen – då och nu

– Med den historia som funnits i USA, av lagligt slaveri och segregation har rörelser alltid varit svaret på samhällets orättvisor.

Så inleder juristprofessorn Lisa Crooms panelsamtalet under Law4blacklives om rörelsens betydelse för förändringen för den svarta befolkningen. Efter juristernas rättsliga segrar i domstolarna under medborgarrättsrörelsen, såsom i målet Brown vs Board of Education, uppstod myten om att det var juristerna som varit de centrala för den sociala rättvisan. Trots att gräsrotsorganiseringen på gatorna möjliggjorde medborgarrättens frammarscher.

– Att medborgarrättsorganisationen NAACP med dess jurister kunde nå viktiga framgångar i domstolarna som bröt rassegregationen var mycket tack vare de sociala rörelserna som pressade nerifrån, fortsätter Crooms och förklarar behovet av samverkan mellan sociala rörelserns organisering och juridiken.

Det är med dessa insikter de svarta juristerna utbildats, främst av afroamerikanska lärare, som sett behovet av progressivare juridik. Studenterna får med sig kunskaper om hur tidigare jurister ingått i medborgarrättsrörelser och drivit frihetskamper. De har fått exempel på att det går att agera för att stötta utsatta gruppers frihet. Att 1960–70-talets jurister inte lyckades genomföra viktiga reformer och bryta segregationen ensamma.

Medborgarrättsjuristen Meena Jagannath tar vid och tittar upp mot den yngre engagerade publiken:

– *Då raslagarna i sig varit diskriminerande, och legitimerade våldet mot människors protester, fanns behovet av att använda jurister som kunde utkräva ansvar av staten och påverka lagstiftningen, genom rättssystemet.*

Under det senaste året har organisationer runt om i landet, förutom att protestera på gatorna, också skapat Copwatch-grupper i de egna stadsdelarna. Samtidigt kräver man att poliskåren reformeras och ställs till svars för felaktiga ingripanden.

– *Vi får aldrig slappna av, vi måste fortsätta bevaka. För även när vi har våra kameror påslagna och avslöjar de felaktiga ingripandena så är det ändå inte tillräckligt med bevisning för fällande domar, påpekar en ung afroamerikansk deltagare.*

Law4blacklives- konferens i Harlem



Människors förhoppningar om att rättssystemet ska komma med fällande dom mot en tjänstgörande polisman är små. Jag uppfattar att det är här dessa jurister spelar en viktig roll, genom att agera för att även utsatta människor ska ha tillgång till rättvisa.

- *Vår roll som jurister är att utgå från klientens och rörelsens behov, inte vad vi tror är bäst. Det innebär att vi behöver komma så nära att vi kan arbeta för att nå resultat som betyder något för klienten. Vi har ett ansvar att skydda våra lokala samhällen och att använda våra kunskaper för att forma fram strategier. Vi är också en del av rörelsen.*

Med dessa ord avslutar Gay McDougall, juristprofessor och aktiv i FN:s kommitté mot rasdiskriminering, panelsamtalet.

När jag hör orden ”*vi är också en del av rörelsen*” inser jag att det är detta som jag väntat på att få ta del av. Juristens kollektiva tänkande och agerande. På konferensen, men även efteråt, passade jag på att intervjua några av de mest intressanta personerna. Att göra det kompletterade på många sätt konferensen och mina egna tankar. Jag fick också möjlighet att fördjupa mig i mer specifika frågor.

”

Vi är också en del av rörelsen.

Panelamtal under Law4blacklives-konferensen



Intervjuer med amerikanska rörelsejurister

I USA har sedan länge en rad lokala och nationella organisationer inom det civila samhället arbetat för mänskliga rättigheter och utvecklat medborgarrättsrörelser; i kampen mot rasism, för de papperslösa rättigheter, för utveckling av lokal demokrati. Dessa organisationers strategier varierar, och intar olika roller för att stötta sociala rörelser och gräsrotsorganisering. För att exemplifiera juristernas praktiska arbete följer här några intervjuer med amerikanska jurister.



Carl
Williams

En jurist som länge arbetat tillsammans med sociala rörelser i USA är Carl Williams som är advokat på American Civil Liberties Union (ACLU), en av landets större medborgarrättsorganisationer. Han har genom åren samlat på sig mycket kunskap och erfarenheter när det gäller rörelsejuridik och den roll jurister kan ha i detta. I följande intervju redovisar han några av sina tankar kring detta:

Berätta vad som fick dig att bli jurist.

– Innan jag blev jurist var jag ganska aktiv och organiserade människor lokalt. Det var under detta arbete som jag såg hur systemet var brutalt mot människor och behandlade folk illa, och det fanns redan då några jurister som hjälpte till. Det inspirerade mig att göra samma sak. Främst för att stötta rörelsen. Ett rättssystem som skadar människor, där polisen godtyckligt och ostraffat har möjlighet att trakassera och kränka personer på grund av deras hudfärg, är illa för samhället. Jag ville förändra detta och jag har haft privilegiet att kunna studera och arbeta med det jag gör.

Hur kan man vara en progressiv jurist?

– Den amerikanska grundlagen byggdes inte på alla människors lika värde. Det är utgångspunkten historiskt, och även om reformer har skett påverkar det oss än i dag. Det var så sent som på 60-talet svarta människor fick rätt att rösta, fram till det fanns lagligt slaveri och segregation. Att tro att rättssystemet och lagen skulle förändras av sig självt är naivt. Denna grundläggande syn på rätten måste man ha med i arbetet som jurist i arbetet för social rättvisa. Vi kan och ska använda våra kunskaper för att utmana och förändra, men när rättssystemet har sina begränsningar måste vi agera utanför det för att nå framgångar och det gör vi i den större organiseringen som pågår bland människor.

Vad är juristens roll i arbetet för social rättvisa?

– Att vara jurist eller advokat är ett privilegium, vi har fått möjlighet att gå en utbildning med viktig kunskap och vi tjänar mycket mer pengar än den vanliga medborgaren. Vi har ett absolut ansvar för det som händer i samhället, och en skyldighet att stå upp för människor. Därför måste jag göra något i solidaritet med förtryckta människor, både i USA och runt om i världen. Jag använder aldrig begreppet hjälp, det är inte min utgångspunkt i mitt arbete. För mig handlar det inte om att hjälpa, utan om en skyldighet att göra detta.

Hur väljer ni de mål som ni driver i domstol?

– Vi företräder klienter i enskilda mål och väljer de mål som främst är grundlagsstridiga, och som drabbar många utsatta människor. Polisfrågan är något alltid återkommande, då många människors rättigheter blir kränkta. Rent strategiskt väljer vi att ta oss an de mål som har störst möjlighet att påverka och förändra. För oss är det också viktigt att skapa modet och bekvämligheten för folk att stiga fram och berätta vad de blivit utsatta för. Ibland kan det vara enklare för människor som är politiskt övertygade att kliva fram och ge oss privilegiet att driva ett viktigt mål. Det är minst lika viktigt att vi når ut till andra människor och skapar den trygghet som behövs för att stiga fram som klienter, vittnen, aktivister och experter för att ge liv åt några av våra mest grundläggande principer.

När juridik och samhällsförändring förenas

Nahal Zamani arbetar i New York på Center for Constitutional Rights (CCR), en nationell medborgarrättsorganisation som är känd för att driva de mest kontroversiella målen i USA, bland annat i försvaret av Guantanamo fångar. Nahal är själv inte jurist, men har funktionen som koordinator av organisationens påverkansarbete och relationen med civilsamhället.

Nahal och CCR arrangerade konferensen Law4blacklives.

Vad är er utgångspunkt i arbetet?

– Vi är en medborgarrättsorganisation som utgår från de mänskliga rättigheterna och tittar på frågor som har att göra med att staten bryter mot medborgarnas rättigheter. CCR startade under medborgarrättsrörelsen, med tanken att juridiken kunde användas för att stötta människor och tvinga igenom förändring genom rätten. Med tiden började CCR också stötta den lokala organiseringen och rörelsen, då samhällets brister oftast är det som slår hårdast mot de lokala levnadsvillkoren.

Vad skiljer CCR från andra juridiska organisationer?

– Det unika med CCR är vi försöker förena både organiseringen och juridiken, det som annars kan verka svårt. Vi försöker förstå situationen i landet och inta en roll där vi kan verka för att skapa förändring och hitta sätt att utkräva ansvar av staten som har den största makten. I dag har vi Berthaprojektet som specifikt utbildar både jurister och studenter för att vara med och stötta gräsrotsorganisationer. Men då lagen är begränsad känner vi att vi måste utmana och expandera rättens definition genom andra plattformar. Vi använder mänskliga rättigheter men har också egna organisatörer, opinionsbildare och strateger som gör egna utredningar, skriver rapporter och utbildar. Det är inte bara ren juridik vi arbetar med.



Nahal
Zamani

På vilket sätt kan ni som nationell organisation stötta sociala rörelser?

– Vi är med och utbildar lokalorganisationer utifrån de behov som finns. Vi bistår med resurser och kunskaper för dessa att driva sina egna kampanjer inom politik och via medier. Ibland för vi grupptalan, andra gånger är vi med och skriver lagförslag beroende på vad dessa rörelser och lokala organisationer behöver. Vi bildar nätverk av olika organisationer/personer som drabbas av samma problem. Vi tränar människor i hur de kan beskriva sina historier och bedriva utredningsarbete, storytelling, dokumentering och rättsliga utbildningar. Ibland krävs det att vi vänder oss till lagstiftaren för att utbilda dem, kräva reformer och arrangera event/konferenser.

Varför gör ni då detta, vad är det ni vill uppnå?

– Vi vill vara med och stötta sociala rörelser och få dem att växa, samt försvara människor som ingen annan vågar försvara. Arbeta nära aktivister eller grupper som staten angriper för det arbete de gör. Idealet är att det är de som lokalt påverkas av orättvisor som ska definiera det. I verkligheten är det inte alltid möjligt.

Vissa anser att juridiskt arbete inte har något med politik att göra, även i Sverige.

– De flesta juristerna runt om i USA arbetar med enskilda fall, och kanske är det så även i Sverige. Men vi tror att det arbetet måste kompletteras med strukturella angreppssätt och de strategierna måste se annorlunda ut från fråga till fråga. Ibland genom grupptalan i domstol, ibland genom politiska kampanjer och stöd till rörelser.



Nehemiah
Bey

Gräsrotsorganisationers perspektiv på juristerna

Nehemiah Bey är organisatör på VISTA, Neighbors Helping Neighbors, som arbetar i Brooklyn med bostadsfrågor. Jag träffar honom för att höra hans perspektiv på organisering och hur de arbetar med jurister.

Vilka utmaningar är det som er organisation arbetar med?

– I New York pågår en gentrifiering av staden. Utveckling är bra, men vad är det för utveckling vi ser? Den är den som inte respekterar och tar hänsyn till de människor som bor i de områden som omvandlas, på deras premisser och utifrån deras förutsättningar. Det är människor med invandrarbakgrund och svarta låginkomsttagare som råkar värst ut.

Hur går ni till väga i er organisation för att arbeta med dessa frågor?

– Vi trycker tillbaka dessa förändringar som tvingar folk i mer misär, men arbetar också med att stötta människor lokalt. Vår övertygelse är att medborgerligt engagemang behöver komma från de som berörs. Vi ska inte vara en organisation som löser människors problem. I stället vill vi ge boende de nödvändiga verktygen för att själva kunna

åstadkomma förändring. Därför utbildar vi organisationer och hyresgäster att vara aktörer och driva sina egna frågor.

Hur ser du på juristens roll inom ett större förändringsarbete?

– Juristernas roll att bygga upp och stärka organisationernas gräsrotsarbete. Det går inte att tro att du vet allt för att du kan lagen och det juridiska systemet. Kongressen har mer makt än presidenten för att de är närmare folk. Samma sak gäller för organisationen som är närmare folket än juristen. Därför behöver jurister formas av gräsrotsorganisationerna och inte tvärtom. Om initiativen kommer från juristens engagemang i en viss fråga behöver initiativet respektera rörelsens arbete.

En annan gräsorganisation jag träffar är DRUM som organiserar människor med bakgrund i Sydasiens. Fahd Ahmed är själv jurist, men väljer i stället att arbeta som organisatör i Queens, där han själv är uppväxt.

Hur ser ert lokala arbete ut?

– Denna del av Queens är ganska marginaliserad och i stort behov av förändring. Papperslösa migranter och arbetare utnyttjas av olika lokala intressen. Etnisk diskriminering och polistrakasserier förekommer. De boende har behov av att organiseras. Initiativ ska komma från folk, men progressiva organisationer behöver också vägleda och utbilda. För att bygga underifrån är vi också väldigt noggranna med hur vi utvecklar ledarskapet lokalt med en tydlig arbetsfördelning. Vi skiljer mellan aktivism, organisering, mobilisering och juridik.

Du är själv jurist Ahmed, men har valt att inte arbeta som just det nu. Varför?

– Som traditionell jurist är man begränsad om man vill arbeta med social rättvisa och uppnå en viktig förändring. Fast jag inte arbetar som jurist för organisationen använder jag mina juridiska kunskaper när jag skriver medborgarförslag, folkbildar och påverkar. Min tro är att rörelsen behöver ledarskap, där jurister ställer sig till förfogande för vad rörelsen behöver. Det måste finnas en tanke om hur jurister ska användas, annars kan jurister också hindra och begränsa de visioner som finns lokalt.

Den slutkörda advokaten

Att alla amerikanska jurister är verksamma i sociala frågor är långt ifrån sant. Carl och de jurister jag träffat är en minoritet som utgår från ett rörelseperspektiv i sitt arbete. För att komplettera den bilden valde jag att träffa den offentliga brottmålsadvokaten Noha Momtaz från New York.



Fahd
Ahmed

Noha
Momtaz



Jag upplever att arbetet som offentlig försvarare i Brooklyn slitit på dig. Du uttrycker en uppgivenhet som jag känner igen från svenska juristvänner.

– Genom mina hundratals klienter hör och ser vi samma mönster. Det är människor med dålig ekonomi, boende i utsatta områden som drabbas av rasistisk behandling som råkar värst ut. Trots det vågar vår byrå inte öppet diskutera orsakerna till klienternas problem, våra egna eller samhällets strukturella brister. Vi deltar inte i debatten för att synliggöra det vi upplever dagligen genom vårt arbete.

Det finns de som hävdar att det inte angår en jurist att bedriva arbete utanför rätten. Att det finns andra aktörer som ska ta debatten och kampen för de utsatta.

– Vi som offentliga försvarare har en skyldighet att företräda allmänheten, även utanför domstolen. Vi tar inte debatten offentligt, men vi är själva vittnen till vad som händer i system som förtrycker människor. Vi kan göra mer än att bara föra process i domstol. Men för vår byrå har det i stället varit siffrorna som varit det viktigaste, att få in tillräckligt med mål och ersättning.

Hur ser du på din egen roll i en organisation där du inte kan verka som du vill?

– Det har gjort att jag tappar motivationen i mitt arbete, känner mig utbränd och att jag moraliskt inte hjälper tillräckligt. Min övertygelse handlar om att använda juridiken som ett verktyg för att förändra systemet genom dess egna metoder, men jag blir motarbetad inte bara av system, utan även av den egna byrån som inte törs ta tag i frågor om rasism och fattigdom.

Reflektioner från mötet med USA

Mötet med Noha påminner mig om betydelsen av en plattform som ger juristen möjlighet att verka även på andra sätt för att skapa förändring för sina klienter. Också hur enkelt det är för en arbetsgivare som är bekväm och okritisk att begränsa en driven och övertygad person som Noha. I stället för att hennes engagemang tas till vara, motarbetas hon. Jag upplever hennes frustration som genuin, och som ett symptom på systemets styrka och orubblighet när det gäller att upprätta sin egen ordning. Kanske växer juristens frustration när man misslyckas med att se värdet av det egna arbetet och den nödvändiga förändringen som behövs i klienternas livsförhållanden och i samhället i övrigt.

De flesta av samtalen jag har med amerikanska jurister och organisationer tar upp USA:s historia och slaveriet som kopplas till samtidens rasism. Detta postkoloniala perspektiv är det som tycks känneteckna både rörelsens och juristernas arbete. Denna grund och förståelse för hur historien påverkar vår verklighet i dag är det som gör juristerna starka och mer progressiva.

Både under Law4blacklives och i de efterföljande intervjuerna känner jag av kraften bland deltagarna, inspirationen från samtalen.

3: RÖRELSEJURISTER FÖR SOCIAL RÄTTVISA

OFTAST ENGAGERAS JURISTEN i ett enskilt fall när problemet väl uppstått för den klient juristen har att försvara. Domstolen är oftast den plattform där klientens intresse förs fram genom rättsliga argument. För att en jurist ska vara en samhällsförändrande aktör behövs emellertid en mer proaktiv approach. Juristen behöver andra utgångspunkter och offensiva strategier som kan användas både inom och utanför rätten för att kunna agera för en social förändring. I följande avsnitt redogör jag för konceptet ”rörelsejurister”. Utifrån mina erfarenheter och lärdomar från USA presenterar jag här tio principer som kännetecknar en sådan jurist.

1. *Rörelsejuristens förståelse av juridik och politik*
För att en jurist ska kunna agera för en samhällsförändring är det centralt att juristen är medveten om hur politiska och ekonomiska intressen påverkar juridiken och människors förutsättningar i livet. Framväxten av ”movement lawyers”, det som på svenska översätts till rörelsejurister – utvecklades just som en kritik mot att den juridiska representationen av fattiga och arbetarklass i rättssystemet blev individualiserad, avpolitiserad och avskild från några som helst strukturella lösningar. Inställningen går tillbaka till de värderingar och praktiker som kännetecknade det rättsliga tänket som utvecklades under medborgarrättsrörelsens framväxt i USA. När klienter med liknande social bakgrund och livsförutsättningar återkommer med liknande problem, är dessa människor kanske inte bara i behov av rättslig hjälp, utan framför allt av kollektiva och sociala åtgärder för att hamna rätt i livet. En person som är dömd för brott ställs också inför problem med hyresvärden, arbetsgivare och myndigheter. En rörelsejurist inser att det krävs mer än bara rättsliga åtgärder för att klienten ska undvika att återfalla i rättssystemet, men också för att förebygga att fler människor hamnar där. Rörelsejuristen förstår att strukturella brister kräver politiska lösningar och ser det som en del av sitt arbete att kanalisera dessa sociala behov på olika sätt.

2. *Rörelsejuristens arbete är mer än en individuell approach*
Rörelsejuridik handlar om en inställning om att juristen kan spela en större och viktigare roll för att uppnå förändring. En förändring som inte endast sker genom en opolitiserad och individbaserad approach till juridiken. Även om domstolen är en viktig arena för att tillgodose individers rättigheter, kan rätten aldrig ensam vara grunden för en större samhällsförändring. Juristen som är tränad att endast agera inom rätten kan känna sig handlingsförlamad när det gäller att också arbeta för att motverka politiska och sociala motståndningar som inte kan åtgärdas i domstolen. Att lagen och rätten institutionaliserat och juridifierat konflikten på ett sådant sätt att den bara accepterar en juridisk argumentation som den själv har varit med

och skapat, och bortser från faktorer och orsaker till klientens problem, blir då ett problem som juristen måste ta itu med. Rörelsejuristen är då medveten om att det traditionella juridiska arbetssättet är begränsat och att den rättsliga argumentationen i domstolarna inte alltid är tillräcklig för att uppnå strukturella förändringar. Oavsett om juristens rättsliga argument går hem hos domstolen eller inte, kvarstår oftast orsakerna till problemen för människor med liknande livsförutsättningar. Rörelsejuristen inser att dennes roll omfattar en skyldighet att rikta kritik mot systemet och framför allt verka även på andra sätt för att angripa orättvisorna.

3. *Rörelsejuristens sekundära roll i sociala rörelser*
Rörelsejuristens ambition är att vara en viktig aktör i civilsamhället. För det krävs att juristen ökar sin förståelse för hur förändring uppstår. Oftast har juristen en vag förståelse för hur denna förändring sker när denne påbörjat sina juridikstudier, i vilka juristrollen anses central för alla former av tvister och konflikter. För att rörelsejuristen ska verka för större sociala och demokratiska ändamål krävs dock en insikt om att juristen inte alltid är den centrala i den kampen, utan främst en lagspelare som agerar i solidaritet med utsatta grupper. Oavsett vilka strategier som juristen väljer att utgå ifrån, vägrar denna att acceptera samhällets status quo och ojämlika förhållanden. Rörelsejuristen interagerar och arbetar därför i nära relation med sociala rörelser och lokala samhällen för exempelvis ökat medborgarinflytande, bättre livsförhållanden, mot rasism och trakasserier. Rörelsejuridiken erkänner det lokala ledarskapet, d.v.s. kollektivets ägandeskap av de frågor som drivs. Juristen har en sekundär roll och arbetar aktivt för att människor som utsätts för samhällets orättvisor ska ha egen makt att agera och långsiktigt driva sina frågor även utan juristens medverkan. Då det råder en stor skillnad mellan politiska och juridiska argument, och mellan politiska rättskrav och juridiska tolkningskrav, kan både rörelsen och juristen fylla viktiga funktioner för arbetet.

4. *Rörelsejuristen har inte alla svar eller lösningar*
Både hos allmänheten och hos juristen finns det en uppfattning om att juristen sitter inne med lösningarna på alla rättsliga och samhällsrelaterade problem. Detta är inget annat än en myt som rörelsejuristen måste spräcka. Annars riskerar det att passivisera människor från att själva agera, vilket är kontraproduktivt för rörelsens ambitioner att bygga makt och växa. Även om juristen har viktig kunskap om både juridiken och samhället är juristen inte expert på människors problem eller lösningar. För den jurist som vill samverka i sociala rörelser kan insikten om att man inte har alla svar och kan lösa allt själv ta en långt. Rörelsejuristen förutsätts ibland förklara rättsläget och ge sin bedömning av vilka utmaningar som finns, men överlåta besluten till människor som påverkas. Den centrala förståelsen av rörelsejuridiken bygger nämligen på principen att social förändring ska komma från

människor som saknar makt, från fattiga och marginaliserade förhållanden, att en förändring endast kan vara möjlig och varaktig om den utformas utifrån de människor som blir mest påverkade. Detta organisatoriska arbete, det lokala ledarskapet och byggandet av makt är nycklarna till en riktig förändring. Det är med dessa verktyg som människor genom historien gått samman i olika rörelser, t.ex. arbetar-, migrations-, kvinno- och medborgarrättsrörelsen för att förändra sin verklighet.

5. *Rörelsejuristens respekt för gräsrotternas behov*
Förståelsen av att juristens roll är att stötta människor och organisationer utifrån det behov som finns är viktig för all form av rörelsejuridik. För att juristen ska vara till stöd för organiseringen behöver ledarskapet komma från de människor man samarbetar med. Rörelsejuristen utgår från vad dessa identifierar som utmaningar, lösningar och strategier för att uppnå sina intressen. I slutändan är det bara de som bestämmer om de vill förändra sin situation. Genom att vara lyhörd kan juristen bättre förstå vilka behov och önskemål som finns, men också fylla en viktig funktion för de människor som efterfrågar juristens kunskaper. Juristen erbjuder olika alternativ men behöver lägga sitt ego åt sidan och låta klienterna styra besluten. Oavsett utgången i arbetet, kan människor ha ett annat syfte för sin organisering än juristen. Ett problem är ibland att juristen vill driva en rättslig fråga, och därför vänder sig till olika grupper. Även om det finns starka skäl för detta initiativ, är det inte att organisera människor eller att ta hänsyn till deras behov för att förändring ska ske. Juristen kan ta viktiga initiativ, men måste respektera rörelsens behov. En grupptalan är att anse som organisering endast om det sker i syfte att stärka en redan pågående mobilisering.

6. *Rörelsejuristens interaktion med civilsamhället*
För att juristen ska vara värdefull för civilsamhället är det viktigt att det redan bedrivs någon form av organisering som känner till det egna behovet och vet hur juridiken ska användas. Med organisering åsyftas processer där människor går ihop för gemensamma syften och stärker sig själva för att uppnå gruppens mål. Juristen är inte hindrad från att organisera människor, men dessa dubbla roller kan vara en utmaning. Rörelsejuristens interaktion med rörelsen bygger på att försöka minska juristens juridiska betydelse till förmån för organiseringen och ett ömsesidigt samarbete. Om juristen verkar som organisatör är den lokala förankringen och kännedomen nödvändig. Rörelsejuristen behöver ett lokalt nätverk och ska respektera den agenda som finns hos människor som denne vill verka med. Det lokala behovet är inte homogent utan oftast finns det motsättningar och olika åsikter bland människor. Juristen avgör själv vilka frågor hen vill driva, och är inte tvungen att samarbeta för något som går emot hens egna värderingar. Juristens förhållande till klienter, gräsrotsorganisationer och sociala rörelser behöver omfatta

grundläggande värderingar som båda kan respektera. För att juristen ska få göra vad den kan, och vara med och arbeta fram viktiga förändringar, behöver en ömsesidig relation byggas och stärkas, genom att juristen aktivt deltar i rörelsens aktiviteter och samtal.

7. *Rörelsejuristen skapar alternativa plattformar*

Jurister är vana att hantera ett svårt språk och är oftast bekväma i rollen att uttala sig både i domstol och inför medier. Även om juristen kan göra viktiga framföranden där, kan möjligheten för människor som tidigare saknat makten att göra sina röster hörda vara det centrala för att gruppen ska stärkas och påverka utfallet. Rörelsejuristen har oftast ett nätverk med etablerade aktörer vilka kan användas som viktiga plattformar för andra marginaliserade röster att föra sin talan och föreslå lösningar. Människor kan anordna egna presskonferenser, panelsamtal, demonstrationer, i vilka de tar utrymme. Det är här gräsrotsorganisationer har sin främsta styrka genom sitt engagemang. Oavsett utgången av den juridiska processen kan man vinna politiska segrar och kampanjer. Genom att skapa dessa alternativa plattformar ökar man möjligheten för politiska samtal och viktig opinionsbildning. Ibland är det lämpligare att argumentera politiskt än rättsligt då konflikten och intressekonflikterna snarare är politiska än juridiska. Sociala frågor som utbildning, bostadsbyggande och arbete kräver oftast att man inte ser allt som ett juridiskt problem i stället för något som behöver politisk hantering. De rättsliga processerna är således inte alltid nödvändiga, utan fyller den funktion som krävs. Rörelsejuristen är flexibel och anpassar sig efter gruppens mål och inte tvärtom.

8. *Rörelsejuristens skyldighet att stärka demokratin och rättssystemet*

Samhällsanalyser måste göras ständigt både av rörelsen och juristen för att bättre förstå samtiden och de utmaningar som olika samhällsgrupper ställs inför. De görs också för att bättre förstå den roll som rörelsejuristen och organisationer kan inta samt vilka strategier som är mest effektiva att använda i de aktuella frågorna. Den representativa demokratin garanterar att den offentliga makten ska utgå från folket. Det åligger därför rörelsejuristen att påtala systembrister i demokrati och rättssystem, samt utkräva ansvar av det offentliga när allas grundläggande rättigheter inte respekteras. Rörelsejuristen kämpar på de utsatta människors sida och värnar om alla likas värde. En rörelsejurist vill utveckla demokratin genom att öka medborgarnas inflytande så att människor ska bestämma över sina egna öden och vara aktivt delaktiga i samhället. Det är en rättvisare resursfördelning som förbättrar människors sociala och ekonomiska livsförhållanden, och det som motverkar orsakerna till fattigdom, kriminalitet och maktlöshet. Inte polisiära, repressiva eller reaktiva åtgärder. Rörelsejuristen har ett viktigt arbete att göra även i rättssystemet genom att öka människors tillgång till rättvisa, värna om de rättsstatliga principerna och

påvisa systemets sårbarhet och brister. Detta ökar möjligheten för rörelsen eller andra aktörer att kräva sociala och politiska förändringar.

9. *Rörelsejuristens normkritiska och postkoloniala perspektiv*
Varken juristkåren eller beslutsfattarna är representativa för hur befolkningen ser ut, i fråga om social bakgrund, etnicitet och kultur. Dessa faktorer fortsätter att påverka både lagstiftningen och juristens värderingar, tolkningar och beslut. Rörelsejuristen behöver kunskaper för att verka i ett samhälle där den sociala representationen brister och frågor som rasism, ekonomisk utsatthet och segregation blir alltmer viktiga för beslutsfattare och rättsordningen att hantera. Rörelsejuristen behöver förstå komplexiteten i samhällets interaktioner. Genom ett normkritiskt perspektiv får juristen en större verktyglåda för att förstå hur andra faktorer, såsom kön och klass, påverkar rätten på ett sätt som diskvalificerar myten om den ”objektiva” juristen. Ett normkritiskt perspektiv hjälper också juristen att förklara missförhållanden i samhället, och hur den rådande ordningen upprätthålls genom sociala strukturer, och genom juridikens ”neutralitet”. Ett postkolonialt perspektiv rustar rörelsejuristen med ett erkännande och en ökad förståelse för hur rasismen och diskrimineringen tar sig uttryck i vår samtid, bortom lagens tillämpning. Med dessa perspektiv blir rörelsejuristen mer medveten om sin makt, sitt ansvar, och på vilket sätt hen genom rätten, lagstiftningen eller organiseringen kan förändra. Dessa insikter stärker juristens argument, kreativitet och självständiga tänkande för att lösa de utmaningar som hen ställs inför.

10. *Rörelsejuristen är ett agerande subjekt med makt att göra skillnad*

Rörelsejuristen är övertygad om att dennes kunskap och handlingar kan göra en viktig skillnad. Att utifrån sin egen förståelse av verkligheten – och de människors som juristen samverkar med – agera för att kämpa för något bättre. Den intellektuella förståelsen av ett skifte från ett juridikcentrerat perspektiv, d.v.s. att juristen inte är i fokus för människors organisering, måste också backas upp med en praktik. Detta för att juristen på ett genuint sätt ska vara till stöd för rörelsen utan att hamna i fällan av den destruktiva, romantiserade bilden av att juristen kan och ska göra allt själv. Målet är ju att rörelsen långsiktigt ska arbeta utifrån sina egna behov och lösningar. När det gäller utmaningar som identifierats, som t.ex. gentrifiering, dåliga arbetsförhållanden, ökade poliskontroller o.s.v., kan människor behöva inspiration för hur juridiken kan användas. Juristen ska föreslå olika förslag och arbetssätt, utifrån gruppens behov. Beroende på behovet kan juristen engageras i olika kampanjer och arbeten som drivs av sociala rörelser och gräsrotsorganisationer. Juristens strategier för att stötta sådana initiativ varierar således.

Här följer några exempel på vad en jurist kan bidra med:

- Driva rättsliga processer i domstol
- Hjälpa till med överklagandeprocesser mot myndigheter
- Bidra med egna utredningar och rapporter
- Forska om rättsliga frågor utifrån människors behov
- Öka rörelsens möjligheter att påverka remissarbete
- Stötta med medier och politiska kampanjer
- Skapa alternativa plattformar för opinionsbildande arbete
- Tillgängliggöra viktiga dokument och information
- Anordna folkbildande verksamheter i juridiska frågor
- Vara med och skriva medborgarförslag/lära ut hur det görs
- ”Know your right trainings”
- Förhörsträna klienter och organisationer
- Dokumentera godtyckliga ingripanden, polisvåld och maktmissbruk
- Arbeta organisationsbyggande
- Bygga nätverk och allianser mellan civilsamhällets organisationer



En lokalt medborgarförslag och en manifestation för upprustande av fotbollsplanen 3an i Husby, som till slut gick igenom



4: JURISTPROGRAMMETS BELÖNING AV DEN OKRITISKA OCH MIN FRAMTIDA RELATION MED JURIDIKEN

I SAMBAND MED DEN LOKALA ORGANISERINGEN bestämde jag mig för att studera juridik. Ambitionen var att tillgodogöra mig juridikens verktyg och kunskaper för att kunna fortsätta påverka. Men utbildningen visade sig vara allt annat än ett kritiskt samtal kring makt, demokrati, rasism, ekonomi och riktiga människor för att kanalisera de frågor jag hade. De juridiska kunskaperna innefattade andra argument, samtal och perspektiv, bortom den verklighet som jag känner till den.

Under åren på juristlinjen har jag försökt lyfta fram kritiska frågeställningar om juristers förhållning till makthavare, demokratin, myndigheternas tillvägagångssätt, den repressivare straffrätten etc. Men då tentarelevansen tycks vara obetydlig görs inga ansträngningar av varken studenter eller lärare att fördjupa sig i dessa frågor. Rättspolitiska analyser och samhällsrelaterade frågor verkar vara juristernas värsta fiende.

Juristutbildningens främsta roll är kanske inte att ska skapa rättspolitiska tyckare och jag förstår att den juridiska argumentationen skiljer sig från den politiska. Men det ska inte ta 6–7 terminer innan studenterna får möjlighet att förstå juridikens funktion i samhället och olika perspektiv på juristrollen. Då har de flesta hunnit indoktrinerats i en okritisk förståelse av den svenska juristrollen. I dag försvaras den juridiska metoden utifrån värdet av en fungerande rättsstat – där förutsägbarhet, opartiskhet och rättssäkerhet lyfts fram som centrala grundpelare. Som samhällets ”objektiva” tjänare ska jurister bortse från all politik, klassbakgrund, hudfärg och andra ”irrelevanta” faktorer som hotar lojaliteten mot lagstiftaren.

Vår ”neutralitet” och ovilja att se vår egen makt har upprätthållit ett system där segregationen och fattigdomen växt i samhället. Hur kan vi fortsätta blunda för att jurister träder i av starka ekonomiska och statliga intressens tjänst men tiger när det gäller frågan om etnisk diskriminering och illegitim myndighetsutövning? Juristrollen i dag är otillräcklig. Studenter behöver få andra alternativ på hur rörelser genom historien påverkat samhällsutveckling, medjuridiken som verktyg. Att uppmärksamma detta problem, samt att aktivt agera för förändring i utbildningssystem och rättslig praxis, är en av de absolut viktigaste samhälleliga utmaningarna när det gäller att för-svara vår demokrati och skapa ett rättvist samhälle.

Juridiken är inget självändamål och det finns inte heller anledning att försvara den i ett samhälle som gynnar redan privilegierade grupper, medan de bortglömda medborgarna blir bara fler. Våra ambitioner bör vara att ta större plats och aktivt kämpa för ett bättre och ett

jämlikare samhälle, där människors grundläggande rättigheter och lika värde respekteras.

Vägen mot en samhällsförändrande juridik

Vad rapporten har belyst är att juristen har ett val att inte fortsätta blunda för de existerande samhällsproblemen. Eller, för den delen, sin egen position och makt. Texten har lyft fram behovet av en mer samhällskritisk och samhällsförändrande juridik för att stärka utsatta grupper, sociala rörelser och människors tillgång till rättvisa. Det finns alternativ för juristen att agera för förändring genom att betrakta sig själv som ett subjekt, med juridiska verktyg att verka både inom och utanför rätten. Privilegiet i att vara jurist måste komma fler till godo, inte bara den egna klienten, utan även de människor som befinner sig i riskzonen för att hamna i rättssystemet.

I Sverige har juristen redan ett klientperspektiv, som behöver expanderas till fler människor och omfatta fler perspektiv än bara det rättsliga. Rörelsejuridiken erbjuder oss just detta. Rörelsejuristen erbjuds olika alternativ att agera för en förändring, både för människor lokalt och strukturellt. Rörelsejuridiken utmanar samtidigt juristen att tänka större, kreativare och mer långsiktigt än vad många är vana vid. Rörelsejuristens insats är en del av ett större kollektivt arbete för att uppnå viktiga mål. Juristen allierar sig därför med människor och sociala rörelser som agerar genom andra plattformar, i vilka juristen är med och utvecklar politiska och juridiska strategier. Rörelsejuridiken med de nämnda principerna är inte en färdig manual. Den ska inte skrämja i väg den som har ambitionen att verka för en social förändring. Utan den ska inspirera oss till att fortsätta samtala kring nya arbetssätt för hur juridiken kan spela en viktigare roll i civilsamhället.

Frågan är hur man kan bygga en infrastruktur för ett viktigt juridiskt arbete i Sverige. De organisationer och jurister i USA som medverkat



i kollektiva strävanden för förbättring av olika gruppers livsmöjligheter har dels tvingats till det, dels haft tiden för att utveckla både lokala och nationella strategier. Genom opinionsbildning, rättighetsbaserad kunskap och ett direkt stöd i form av rättsliga processer har dessa gjort skillnad. Men som rapporten redogjort för är behovet även stort av att svenska jurister tar en större plats i det svenska civilsamhället, för att kämpa för de mindre privilegierade och på rörelserna sida, i kampen för social rättvisa. Men också för skyddet av mänskliga rättigheter och rättsstatliga principer i tider då politiska krafter som inte respekterar allas likas värde växer.

Behovet av engagerade och modiga jurister är större än någonsin. Nya strategier, samtal och perspektiv behöver därför ske bland landets jurister, civilsamhälle, forskare och lokala invånare. Jurister måste visa betydelsen och relevansen av hur juridiken kan användas i olika sammanhang. Juridiken och den rättsliga argumentationen kan själva varken förklara eller lösa allt men genom de amerikanska rörelsejuristernas erfarenheter kan vi lära oss att juristen kan vara en viktig aktör för förändring, men endast om juristen agerar tillsammans med andra aktörer, särskilt de som drabbas mest av samhällets orättvisor. Genom att vara lyhörd för behoven kan juristen erbjuda sina kunskaper och metoder, och på så sätt fylla en viktig roll som en del av något större.

Rörelsejuristens inställning – tio principer

- Rörelsejuristens förståelse av juridik och politik
- Rörelsejuristens arbete är mer än en individuell approach
- Rörelsejuristens sekundära roll i sociala rörelser
- Rörelsejuristen har inte alla svar eller lösningar
- Rörelsejuristens respekt för gräsrotternas behov
- Rörelsejuristens interaktion med civilsamhället
- Rörelsejuristen skapar alternativa plattformar
- Rörelsejuristens skyldighet att stärka demokratin och rättssystemet
- Rörelsejuristens normkritiska och postkoloniala perspektiv
- Rörelsejuristen är ett agerande subjekt med makt att göra skillnad

Rörelsejuristens praktik – tio strategier

- Driva rättsliga processer i domstol
- Hjälpa till med överklagandeprocesser
- Bidra med egna utredningar och rapporter
- Arbeta fram nya strategier för medier och politiska kampanjer
- Skapa alternativa plattformar för opinionsbildande arbete
- Tillgängliggöra viktiga dokument och information
- Anordna folkbildande verksamheter i juridiska frågor
- Vara med och skriva medborgarförslag/lära ut hur det görs
- Dokumentera godtyckliga polisingripanden och maktmissbruk
- Bygga nätverk och allianser mellan civilsamhällets organisationer



OM ARENA IDÉ

Rapporten är utgiven av Arena idé – en oberoende tankesmedja med ett medborgar- och löntagarperspektiv. Vi vill vara ett alternativ till de näringslivsfinsansierade tankesmedjorna på högerkanten. Vi ger ut rapporter och böcker, ordnar seminarier och debatter.

Vår målsättning är att vrida opinionsbildningen i en annan riktning och lyfta in frågor som i dag saknas i debatten. Vi vill undersöka vår samtid och påverka vår framtid. Vi verkar utifrån värderingar baserade på jämlikhet, jämställdhet, social rättvisa, demokrati och frihet. Arena idé ingår i Arenagruppen.
Läs mer på: <http://www.arenaide.se>



arenaidé